

KULTUROLOŠKI UTICAJ IZMEĐU PROSVETITELJSTVA I MANIPULACIJE

Pretpostavimo da su tri deteta, različitog antropološkog porekla, živela u istoj porodici, pod istim uticajem i vaspitana sa istim moralnim vrednostima, da, na primer, ustupaju starijoj osobi mesto u autobusu. Pod uticajem istih spoljnih faktora tri deteta će se najverovatnije ponašati isto. Površnom sociologu će to biti argumenat da su socijalni faktori odlučujući u formiranju čovekovog ponašanja i formiranju njegovih kulturnih vrednosti.

Međutim, ako bismo analizirali motive iz kojih tako vaspitana deca čine svoje dobročinstvo, primetićemo da se ti motivi razlikuju od deteta do deteta, pa će možda jedno dete učiniti dobro delo iz saosećanja, jer mu je žao starije osobe. Drugo dete će možda učiniti dobro delo iz krivice, da bi izbeglo osudu sopstvene savesti. A treće radi predstave o sopstvenoj vrednosti i veličini kojom će zadovoljiti ličnu ponositost. Ako takve razlike u motivima postoje uprkos istim spoljnim vaspitnim uticajima, jasno je da one nisu plod spoljnih uticaja, već različitog nasleđa.

Viši nivo ženskih hormona će formirati izraženije saosećanje, viši nivo muških hormona izraženiju važnost predstave o vrednosti i veličini sopstvenog dela, a manjak oba polna hormona će formirati izraženiju strašljivost i osećanje krivice kao pokretački motiv da se učini dobro delo.

Te razlike u sposobnostima ne moraju biti same po sebi loše, ali u ovom slučaju one trpe izopačenje zbog nesazrelosti detinje ličnosti, pa se sposobnost saosećanja izopačava u sebični sentiment, glas savesti u opterećenost krivicom, a umna predstava o vrednosti i veličini dela u ponositost.

Saosećanje ima svoje mesto, jer skreće pažnju našeg bića na potrebu druge osobe. Ali toj osobi treba pomoći radi nje, iz ljubavi prema njoj, a ne zbog sebe što ne možemo da trpimo njenu patnju. Savest ima svoje mesto da nas osudi kada ne živimo u skladu sa razumom, ali sama osuda ne sme da postane pokretački motiv, već pokretački motiv treba da bude nesebična ljubav i dobrota. Predstava o vrednosti i značaju dela nas usmerava na potrebe šire društvene zajednice, ali dobro delo treba učiniti radi zajednice, a ne radi predstave o samoj sopstvenoj vrednosti i veličini.

Deca iz pomenutog primera nisu ispravno vaspitana. Za njih bi ispravnije bilo reći da su dresirana, nego da su vaspitana. Pravilno vaspitanje bi navelo decu

da pobjede svoje slabosti sebičnog sentimenta i ponositosti, te da zatim čiste savesti pomognu starijoj osobi, iz ljubavi prema njoj, a ne zbog potrebe za ličnom satisfakcijom.

Na žalost, roditelji često dresiraju decu tako što udovoljavaju njihovim slabostima onda kada su im ona poslušna, a osujećuju ih kada su neposlušna, umesto da navedu decu da pobjede svoje slabosti u korenu.

Pravilnim vaspitanjem roditelj razvija volju svoje dece, dok dresiranjem on ne razvija njihovu volju već slabosti karaktera koje vladaju detinjom voljom, slabosti iz kojih su takva deca svojim roditeljima poslušna. U ovom slučaju to su slabosti sebičnog sentimenta, krivice i ponositosti.

Ako ljudi nisu navedeni da pobjede svoje slabosti i da dobra dela čine iz ljubavi, onda će dobra dela činiti iz svojih slabosti jer su preko njih izmanipulisani da ih čine. Zato nije dovoljno puko promovisanje kulturnih vrednosti lepog ponašanja i poštovanja ličnosti druge osobe, jer te vrednosti mogu da se usvoje iz loših motiva.

Vaspitni i kulturni uticaj, ako nije prosvećujući, on obavezno jeste manipulativan.

Licemerno je kada se promovisanjem kulturnih i moralnih vrednosti prvo zapali ljudska sujeta, ili pobudi nečista savest ili sebični sentiment kao motiv držanja tih vrednosti, a onda se istim ljudima iznese poziv na poštovanje njihovih neistomišljenika. Licemerno je kada sveštenik otruje vernike verskom gordošću ili ih optereti krivicom, a onda im citira Isusove reči o ljubavi prema neprijatelju.

Zašto je to licemerno?

Zato što osoba kojoj je zapaljena sujeta kao motiv dobročinstva, iz te iste sujete postaje preosetljiva i uvredljiva, te sklona da stvara sukobe sa drugima. Osoba koja čini dobro delo iz krivice, iz te iste krivice postaje generator sumnjičenja i teorije zavere, a takođe i sklona da druge primorava na držanje sopstvenih principa, kako je njima sama primorana iz krivice. Osoba koja čini dobro delo iz sebičnog sentimenta, izgubiće motive svoje dobrote čim stres svakodnevnog života pokvari njega osećanja. Dakle, zlo proizilazi iz samih loših motiva iz kojih se ljudi manipulacijom navode da drže kulturne vrednosti.

Za razliku od manipulativne životne filozofije (ideologije, religije) koja pobuđuje loše motive ljudske prirode i pogrešno ih proglašava motivom ljubavi pred ljudskom savešću, prosvećujuća životna filozofija ljude čini svesnim njihovih slabosti karaktera i pruža im slobodu da se poprave tako što će reformisati svoje loše pokretačke motive u dobre motive nesebične ljubavi i dobrote.

U pomenutom primeru tri deteta, vaspitni uticaj nije bio upućivan ličnosti dece, već njihovim nesazrelim hirovima (sebičnom sentimentu i ponositosti) i njihovim odbrambenim mehanizmima (nečistoj savesti). U kasnijem životu takve osobe lako mogu biti izmanipulisane hedonističkim, nacionalističkim i religiozno fanatičnim ideologijama, jer su pogrešnim vaspitanjem stekli potrebu za takvim motivisanjem.

Nasuprot manipulativnom uticaju, obraćanje razumu, savesti i volji jeste temelj pravog prosvetiteljstva pojedinca i naroda, jer zahvaljujući razumu, savesti i volji ličnost ima slobodu da se otme i uzdigne iznad determinisanosti nasleđem i okruženjem. Slobodna volja daje našoj ličnosti mogućnost da sami izabiramo smisao života, da živimo za sebe, druge i čovečanstvo, umesto da živimo radi užitka svog velikog Ega.

Prosvećujući kulturni uticaj, ako se prihvati, dovodi do sazrevanja ljudske ličnosti. Zrela ličnost je ličnost koja se oduprla iskušenju zloupotrebe svojih sposobnosti radi satisfakcije i njima pridala ulogu oruđa kojim ona, pokrenuta ljubavlju, odgovara na realne potrebe života, u koje spadaju naše sopstvene realne potrebe, potrebe drugih ljudi i potrebe čovečanstva. Zato zrela ličnost nije determinisana ličnost kojom vladaju okolnosti preko slabosti njenog velikog Ega, već je to slobodna ličnost, koja je pobedila sebe, moćna da vlada sama sobom i svetom oko sebe.

Prosvećujući uticaj je bio odlika protestantske reformacije, od njene pojave (XV vek), pa do njenog pada (kraj XIX veka).

(Iz knjige u pripremi "Rasa i ličnost" Miloša Bogdanovića)

Preporučujem radi boljeg razumevanja ove problematika sledeći tekst:

http://enlite.org/milos/Insert_o_rasizmu_i_reformaciji.pdf